

Simonyi óbester és a többiek

Réfi Attila: A császári-királyi huszárság törzstiszti kara a francia forradalmi és napóleoni háborúk korában. (1792–1815). MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Nádasy Ferenc Múzeum, Budapest – Sárvár, 2014. 514 oldal

Hadtörténetírásunk örvendetes sebességgel „termeli” a prozopográfiai jellegű adattárakat, archontológiákat az egykori magyar fegyveres erők tisztikaráról. A sort Bona Gábor nyitotta, aki több átdolgozott kiadásban, összesen hat kötetben dolgozta fel az 1848/1849-es szabadságharc honvédseregének teljes tisztikarát. Kovács István a szabadságharc lengyel légiójának teljes névtárát állította össze, óriási adatgazdagsággal és a rá jellemző olvasmányos stílusban, melyet még egy adattárba is át tudott menteni. Másik szabadságharcunkról Heckenast Gusztáv és Mészáros Kálmán állított össze egy ki kicsodát, az utóbbi a kuruc tábornokokat és brigadérosokat külön kötetben is feldolgozta. Szakály Sándor az 1919 és 1945 közötti időszak katonai elitjét vizsgálta, a közelmúltban pedig a legendás „Vkf 2” vezetőiről állított össze névtárat.

Réfi Attila monumentális munkájáról, mely tíz év kutatómunkájának gyümölcse, bátran elmondhatjuk, hogy illeszkedik e sorba, egy szempontból viszont némileg elűt a többi kötetből. Réfi olyan korszakot választott ugyanis, amikor önálló magyar hadügy, kizárólag magyarnak mondható nemzeti hadsereg nem létezett. Volt a császári-királyi hadseregen belül viszont egy csapatnem, a huszárság, melyet „magyar lovasságnak” is neveztek, és melynek tisztikara mindenképpen vizsgálatra érdemes. De hogy kicsit elkalandozzak a recenzált műtől, ez elmondható ezernyi más területről is ebben az időszakban. Az 1711 és 1848 közötti korszak hadtörténete, azon belül a (császári-királyi) hadsereg és a (magyar) társada-

lom kapcsolata valósággal *terra incognita* történetírásunkban, melyet sokáig közhe-lyek, történészről történésre hagyományozódó felületes kijelentések, hamis legendák töltöttek ki, vagy éppen a közöny hallgatása vette körül. A Habsburg Monarchia kíméletlen bírálataiban különös szövetségre lépett a kurucos nemzeti romantika és az elsősorban a függetlenségi harcokra fókuszáló hazai marxista történetírás. Nemzeti tudatunkból ezért kiváló (vagy legalábbis jelentős hatású) államférfiak és történetesen katonák nemzedékei hullottak ki azért, mert a Habsburg-dinasztia szolgálatában álltak. Réfi Attila műve meglehetősen jelentős nagyságú fehér foltot „tüntetett el” 282 huszárőrnagyként, alezredesként és ezredesként szolgáló személy biográfiai adatainak kigyűjtésével és életrajzi vázlatainak összeállításával. A könyv időbeli fókuszusa a francia, avagy napóleoni háborúk periódusa, mely lévén meglehetősen hosszú és vérzivataros időszak, a közhiedelemmel ellentétben számtalan lehetőséget kínált a gyors előmenetelre, katonai karrierre, az „arisztokratikusnak” bélyegzett császári-királyi hadseregben is.

A szerző rendkívül alapos historiográfiai bevezetése önmagában is kiválóan használható a korszak kutatói számára. Réfi Attila nemcsak a tárgyalt periódusról nyújt ropant hasznos áttekintést, hanem magáról a huszár csapatnemről is. A második fejezetben ismerhetjük meg a kutatás tárgyát és alapvető forrásait, melyek az ezredtörténeteken (a könyv számtalan helyen korrigálja az ezekben szereplő adatokat), szűkszavú sematizmusokon és gyakran pontatlan életrajzi lexikonokon kívül nagyrészt a bécsi *Kriegsarchiv* fondjai. A szerző által néhány mondatban felsorolt levéltári egységek pusztán említése némileg elfedi azt az óriási munkát, ami az adatgyűjtés mögött meghúzódik. A korszakban még nem létezett kor-

szerűnek mondható, egységes személyügyi nyilvántartás a császári-királyi hadseregben, így Réfi Attilának elsősorban az alakulatok felől kellett megközelítenie ezeket a személyiségeket, és áttekintenie a huszárezredek nyilvántartásán kívül sok más lovasági csapatnem, sőt akár gyalogosezred mustrajegyzékét vagy állománytábláját. Hogy az adatgyűjtést keretek közé szorítsa, kénytelen volt mellőzni a kizárólag a különböző rövid életű huszár szabadcsapatokban, az inszurrekciós lovasságnál és az elvileg szintén a huszár csapatnembe tartozó, de pusztán reprezentációs szerepű Magyar Királyi Nemesi Testőrségben szolgáló törzstiszteket.

A harmadik és negyedik fejezetben a szerző a huszárság kialakulását és jelentőségét tárgyalja, illetve a korszakban létezett huszárezredek elsősorban a szervezet és személyi összetétel szempontjából vizsgálja, s kiváló leírást kapunk a Nádor-huszárezred 1800. évi szervezéséről.

A bevezető fejezetek után jutunk el a huszár törzstiszti kar fontosabb jellemzőit bemutató részhez, melyben a szerző összegzi a 282 életrajz alapján lesűrhető tanulságokat, kutatási eredményeket. Történetírásunk, elsősorban a két világháború között, úgy tartotta, hogy a huszárezredek tisztikara is fokozatosan „elnémetesedett” a francia háborúk idejére. A szerző azonban a törzstisztek származási helyének elemzésével arra a következtetésre jutott, hogy 65 százalékuk a Magyar Királyság területéről származott, és nagyjából a felük etnikailag is magyar volt. Ez utóbbi eldöntése a korszakban persze nem egyszerű feladat, és a kortársak számára nem is volt túlzottan releváns kérdés. A huszárságnál végzett szolgálata révén számos nem magyar tiszt is végül a magyarságba integrálódott, olyan erős volt a csapatnem nemzeti karaktere. Erre Réfi Attila számos példát idéz.

A szerző Hajdu Tibor kutatásainak mintájára, aki a bécsújhelyi katonai akadémia magyar növendékeinek származási helyét vizsgálta, a huszártörzstisztek születési he-

lye alapján vont le következtetéseket. Bizonyos vármegyék és régiók (Pozsony környéke, Pest megye, székely székek) már ekkor is felülreprezentáltak voltak a tiszti utánpótlásban, ám érdekes módon bizonyos sűrűn lakott és jelentős nemességgel rendelkező dunántúli megyék (Győr, Moson, Veszprém, Zala) alig-alig adtak jelentős katonai személyiséget a császári-királyi hadsereg huszárságának. E tény a szerző e vármegyék elenyésző szellemének tulajdonítja. A közeli Vas megyéből ugyanakkor 13 törzstiszt származott. A hazai délszlávokat érthető módon elenyésző számban találjuk a huszár tisztikarban, hiszen az ő hagyományos katonai karrierjük a határőr-ezredekhez kötődött. Réfi Attila természetesen vizsgálja az ebben a korszakban már kevésbé fontos felekezeti hovatartozást is, melynek arányai nem is okoznak különösebb meglepetést, és nagyjából az országos arányokat tükrözik, kivéve a görögkeleti vallásúak csekély számát, de ez a délszlávok és románok által a hadseregben betöltött hagyományos, határőrtiszti szerepre vezethető vissza.

Ezt követően a könyv a katonai karrier alakulását vizsgálja a huszár törzstiszti karban. A pályafutásukat közlegényként kezdők száma meglepően magas, a 40 fő 14,2%-ot tett ki. Ez jól jelzi a hadsereg meritokratikus szellemét, melynek megteremtésén Mária Terézia és II. József fáradozott. A szerző is hangsúlyozza, hogy széles katonatömegek számára nyilván nem volt perspektíva a tábournoki rang elérése, ám nem is volt *ab ovo* lehetetlen, mint a dualista Monarchia időszakában, amikor a tiszti kinevezés érettségihez kötése lényegében kizárta a középosztály alatti rétegeket a katonatiszti pályáról. A széles körű írástudatlanság azonban a legnépesebb társadalmi csoport, a jobbágyság számára korábban is gátolta az előmenetelt. Még egy „forradalmi seregnek,” az 1848/1849-es honvédseregnek sem volt paraszti származású törzstisztje! Réfi Attila kutatásaiból azonban az is kirajzolódik, hogy a hadsereg a társadalmi mobilitás talán legfontosabb színtere volt az időszak-

ban, aminek nagy lökést adhatott a Katonai Mária Terézia-rend esetleges elnyerése, melynek révén még a főnemességbe való emelkedés sem volt lehetetlen. A tiszti pálya a gyakori háborúk ellenére ritkán zárult a csatamezőn, hősi halállal. A szerző adatai szerint 23 fő vesztette életét harci cselekmény következtében, a zöm még hosszú nyugdíjas éveket élvezhetett katonai szolgálata után. Némi kitekintést kapunk a huszártörzstisztek katonai pályáján kívül eső tevékenységére is, ami általában gazdálkodásban, politikai tevékenységben, esetleg diplomáciai küldetéseken merült ki. A leg-sajátosabb feladat alighanem Adam von Neipperg gróf ezredesnek, az 1. huszárezred nyalka parancsnokának jutott, aki 1814-ben a száműzött Napóleon feleségének, Mária Lujzának az elcsábítását kapta feladatul Metternich kancellártól.

A könyv hatodik fejezete tartalmazza az életrajzi adatokat az elért legmagasabb rendfokozat szerinti bontásban, de a könyv végén egységes mutató segíti a tájékozódást. Az életrajzok tartalmazzák a teljes nevet, annak különféle *predicatum*aival, a születési helyet és időt, a szülők nevét és a katonai előmenetel állomásait (nemcsak a huszárezredekben, hanem más alakulatokban is) a pályakezdéstől a nyugdíjazásig. Ismertetésre kerülnek az elnyert kitüntetések és címek, illetve a karrier egyéb fontosabb mozzanatai, így a sebesülés, fogságba esés és a kiemelkedő katonai teljesítmények is. A házastársak és gyermekek nevét szintén megismerhetjük. Természetesen a szerző nem minden személy esetén tudta fellelni ezeket az adatokat.

A legtöbb történeti adattárhoz hasonlóan, a korszak iránt érdeklődő olvasónak az életrajzok konkrét keresés nélküli olvasgatója is roppant érdekes elfoglaltság. A hu-

szárságnál teljesített szolgálat jó kiindulópont volt egy magasra ívelő katonai karrierhez, amiről számos ismert tábornoki név, Johann Klenau, Frimont János, Gyulay Albert, Hadik Károly, Ott Károly stb. tanús-kodik. Akadnak köztük tudós emberek is, mint Lipszky János ezredes, a kiváló térképész. Bizarr esetekről is olvashatunk, mint például Amede Ferenc gróférről, akit egy féltékeny férj gyilkolt meg, vagy Bánffy Györgyről, aki anyagi gondjai miatt a Szamosba ölte magát.

A könyv elsősorban a Nemzeti Múzeum képgyűjteményére támaszkodva nagyjából ötven személyről tartalmaz portrét a korszak fontos szereplői mellett. A kötet mellékletében a szerző közli a huszárezredek törzstiszti karát ezredenkénti bontásban, rendfokozatuk és szolgálatuk időrendje szerint.

Hadtörténetírásunk egy értékes és jól használható kötettel lett gazdagabb, amit a témát övező nemzetközi érdeklődés miatt érdemes lenne angolul vagy németül is közreadni, annak ellenére, hogy a kötet végén a szerző angol és német rezümében összegzi megállapításait. Hogy a téma világszerte figyelemre számíthat, arra jó példa az egyre növekvő érdeklődés a Napóleon ellen harcoló hadseregek iránt, ami a korszakról egy jóval kiegyensúlyozottabb képet alakíthat ki. Ugyanakkor az osztrák történetírás is régen adós a francia és napóleoni háborúk császári-királyi tábornoki karának feldolgozásával a recenzált kötethez hasonló életrajzi adattár formájában. Réfi Attila munkája e tekintetben is fontos, hiszen a huszár törzstiszti karból 100 fő karrierje végén tábornokká lépett elő.

LÁZÁR BALÁZS